Ikoner og aporier i den vestlige debatten om borgerkrigen i Syria

Lars Vetle Handeland
Norges ambassade i Helsingfors

Sammendrag

Artikkelen gir en oversikt over den «visuelle vendingen» innen IP-faget og diskuterer noen av de mest sentrale teoretiske argumentene som har blitt lagt frem i denne sammenheng, med særlig vekt på studiet av «internasjonale ikoner». Denne diskusjonen leder videre til en empirisk studie, nærmere bestemt en kasusstudie med utgangspunkt i bildet av Omran Daqneesh, også kjent som «Syrian boy in an ambulance». Dette bildet, som ble tatt under beleiringen av Aleppo i august 2016, oppnådde raskt ikonisk status i den bredere vestlige debatten, og det er nettopp samspillet mellom bilde og fortolkning i form av tekst jeg ser nærmere på i analysen. Ved hjelp av en diskursanalyse viser jeg hvordan debatten bar preg av uklarhet og en slags ubestemmelighet når det gjaldt hvordan en burde respondere til ikonet i utenrikspolitisk forstand. Dette funnet leder meg videre til artikkelens teoretiske bidrag: å anskueliggjøre hvordan begrepet *apori* kan bidra til å teoretisere debatten rundt borgerkrigen i Syria. Mer konkret argumenter jeg for at debattens innramming leder til et selvkonstruert paradoks, som kommer til uttrykk i ulike krav om at noe må gjøres, uten at dette «noe» spesifiseres. Dermed blir kravet i seg selv et symbol på en utveisløshet; det ender i en apori. Formålet med artikkelen er derfor todelt: For det første å undersøke hvilken rolle bilder spiller i internasjonal politikk og, for det andre, å belyse hvordan møtet med en apori fordrer refleksjon, som

*Kontaktinformasjon: Lars Vetle Handeland, e-post: lars.v.v.handeland@gmail.com

©2020 Lars Vetle Handeland. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.
Citation: Handeland, L. V. (2020). *Ikoner og aporier i den vestlige debatten om borgerkrigen i Syria. Internasjonal Politikk*, 78(3), 334–357. <http://dx.doi.org/10.23865/intpol.v78.2597>

derfor kan bidra til å åpne opp for alternative tilnærminger til de forståelses-rammene som preget, eller kanskje rettere sagt fremdeles preger, diskursen rundt borgerkrigen i Syria.

Nøkkelord: visuell IP • fotografi • elitediskurs • Syria • internasjonale ikoner

Innledning

Hvilken rolle spiller bilder i internasjonal politikk? I løpet av de siste to tiårene har forskere innen fagdisiplinen Internasjonal Politikk (IP) forsøkt å besvare dette spørsmålet ved å studere og teoretisere hvordan visuelle representasjoner former og påvirker vår forståelse av spesifikke begivenheter så vel som de mer generelle utviklingstrekk innen internasjonal politikk. Dette har resultert i det man kan betegne som en «visuell» vending i IP-faget.¹ En slik faglig utvikling bør ses i sammenheng med tydelige empiriske trender, hvor teknologiske endringer har forandret selve medielandskapet og på denne måten muliggjort nye former for global (mis)kommunikasjon.

Denne artikkelen tar for seg bilders betydning i den vestlige debatten rundt den syriske borgerkrigen. Mer spesifikt ser jeg nærmere på det ikoniske bildet av Omran Daqneesh, også kjent som «Syrian boy in an ambulance», og dets mottagelse i den vestlige pressen. Dette gjøres ved å se nærmere på bildets produksjon, komposisjon og estetiske karakter, kombinert med en diskursanalyse av utvalgte tekster publisert i kjølvannet av bildets publisering. Artikkelen kan derfor tenkes som en studie av bildets resepsjon, intertekstualitet og «inter-visualitet». På denne måten settes forholdet mellom det visuelle og det språklige, eller rettere sagt det verbale, i forsetet. Formålet er å anskueliggjøre hvordan bildet ble mobilisert i debatten om borgerkrigen i Syria, med sikte på å forstå hvilke fortolkninger som dominerte ordskiftet i den vestlige pressen.

Teoretisk sett tar artikkelen utgangspunkt i en poststrukturalistisk og performativ forståelse av bilder som en ontologisk-politisk betingelse (Friis, 2015, s. 731; se også Patruss, 2016). Implikasjonene av dette vil drøftes mer inngående nedenfor. Videre vil artikkelen gi seg i kast med Lene Hansens (2015) begrep om «internasjonale ikoner», og hennes forslag til fremgangsmåte for hvordan vi kan studere dem. På denne måten blir artikkelen et forsøk på å undersøke holdbarheten eller verdien til et slikt teoretisk utgangspunkt ved la den komme i kontakt med et nytt kasus.

Artikkelen har også et empirisk formål: å kaste lys over debatten rundt Syria-krigen i en av krigens mest intense faser, nærmere bestemt Assad-regimets offensiv og beleiring av Aleppo i 2016. Ved hjelp av analysen identifiserer jeg hvordan ubestemmelighet og uklarhet rundt hvilke utenrikspolitiske handlinger en burde iverksette som en respons til bildet av Omran, var særdeles fremtredende trekk ved

¹ I denne artikkelen følger jeg etablert skikk ved å bruke versaler når det er snakk om faget og liten bokstav når det dreier seg om studieobjekt, jf. Leira og Neumann (2007, s. 141, fn1).

debatten på dette tidspunktet. Dette bringer meg videre til artikkelens siste del, hvor jeg argumenterer for at begrepet apori kan hjelpe oss å reflektere rundt den diskursive konteksten der deler av debatten om Syriakrigen fant, eller muligens fremdeles finner, sted. Sagt med andre ord munner artikkelen ut i et argument om at dette begrepet kan bringes til torgs for å forstå implikasjonene av analysens funn. Slik resulterer artikkelen i to konkrete bidrag: et empirisk funn og et teoretisk argument.

Artikkelen skrider frem på følgende vis: først gir jeg en kort sammenfatning av den «visuelle vendingen» i IP-faget. Deretter går jeg inn på artikkelens teoretiske utgangspunkt og metode, før jeg til slutt bruker den påfølgende analysen og dens funn som et springbrett til videre refleksjoner rundt implikasjonene for både empiri (debatten rundt Syria) og teori (studiet av bilder i IP-faget).

Den visuelle vendingen i IP-faget

En innflytelsesrik og ofte sitert artikkel ført i pennen av Roland Bleiker (2001) blir ofte ansett for å være det formelle startskuddet for en estetisk vending i IP. Denne bredere vendingen rettet fra starten av et kritisk blikk mot blant annet bilder og visuelle representasjoner.² På dette tidspunktet utgjorde studier av den såkalte CNN-effekten brorparten av forskningen på det visuelle innen IP-faget (Kirkpatrick, 2015; se for eksempel Robinson, 1999).³ Fokuset for denne forskningen er å undersøke hvorvidt bilder og andre former for visuell teknologi forårsaker krig eller intervensjon (Hansen, 2011, s. 52). Derfor er også metodene som anvendes i slike studier egnet for å undersøke årsak-effekt-forhold, slik at en kan forsøke å måle graden av påvirkning som for eksempel mediedekning har på utøvelsen av internasjonal politikk (Thune, 2009, s. 66–68).

En svakhet ved denne tilnærmingen er imidlertid en manglende evne til å si oss noe om hvordan medieteknologi generelt, og bilder spesielt, er med på å forme og betinge selve landskapet eller arenaen der politikken utspiller seg. Derfor foreslo Bleiker, med utgangspunkt i en post-positivistisk tradisjon, en annen tilnærming til hvordan bilder og andre visuelle fenomen fungerer i internasjonal politikk. Nærmere bestemt bør oppmerksomheten rettes mot hvordan estetikk og visuelle representasjoner «work more indirectly, by performing the political, by setting the ‘conditions of possibility’ through which politics takes place» (Bleiker, 2015, s. 884). Slik kan det estetiske og det visuelle sies å ha en konstituerende rolle.⁴ For post-strukturelle tilnærminger i IP-faget – hvor «identitet» utgjør et sentralt fokus for forskningen – vil

² Her kan nevnes at den estetiske vendingen også anser for eksempel musikk, kunst, lyder og film mm. som potensielle kilder til innsikt for IP-forskere (Bleiker, 2001, s. 510).

³ Se Thune (2009, s. 38–42) for en grundig drøfting av den konseptuelle og empiriske forvirringen knyttet til dette begrepet.

⁴ Se Thune (2009) for en modell som tar mediemakt som konstituerende for utøvelsen av utenrikspolitikk.

et slikt grunnsyn gi bilder og estetikk ekstra tyngde fordi de vil kunne betinge eller legge føringer for forholdet mellom Selvet og Den Andre (Friis, 2015).

Et umiddelbart spørsmål i denne sammenheng blir derfor om bilder kan sies å intervenere i internasjonal politikk? I et post-strukturalistisk perspektiv er svaret ja, men på en indirekte måte: ved å forme meningshorisonten vår, det vil si grensene for det som fortoner seg som legitimt og mulig. I lys av dette burde det være klart at et slikt perspektiv på bilder vil ha følger for epistemologi (hva vi kan vite), som i forlengelse fordrer refleksjon rundt både metode (hvilke verktøy vi kan anvende for å skaffe til veis denne kunnskapen) og metodologi (hvorvidt disse verktøyene faktisk er egnet til å skaffe oss det vi er på jakt etter).

I kjølvannet av Bleikers artikkel har en stadig voksende forskningslitteratur med et fortolkende perspektiv på det visuelle sett dagens lys. Ser man denne vendingen innen teori i sammenheng med empiriske trender, burde da heller ikke dette komme som noen overraskelse all den tid visuelle representasjoner er nær sagt overalt i det tjuelførste århundre. Resultatet er en variert og pluralistisk forskningsagenda, hvor fokuset spenner seg fra geopolitikk (Campbell, 2007), kjønnnet krigføring (Heck & Schlag, 2013) til de-humanisering av flyktninger (Bleiker, Campbell, Hutchinson & Nicholson, 2013).

Innen sikkerhetsstudier har forskere bygget videre på oppfordringen til Michael C. Williams (2003) om å supplere den såkalte Københavnerskolens sikkerhetiseringsteori med et sterkere fokus på rollen til det visuelle, for å på denne måten utvide teoriens nedslagsfelt som hovedsakelig har befattet seg med «språkhandlinger». Her er hovednavnet Lene Hansen, som har undersøkt hvordan blant annet Muhammed-tegningene (2011), fangebildene fra Abu Ghraib (2015) og tegneserier (2017) kan forstås i lys av sikkerhetiseringsteori, og vice versa: hvordan en utvidelse av det empiriske til å inkludere det visuelle kan forbedre vår forståelse av sikkerhetiseringsprosesser.

Det brede empiriske søkelyset i Hansens studier følges av et forsøk på å utvikle en koherent metodologisk tilnærming til studiet av bilder, både i forhold til sikkerhet spesifikt, men også IP mer generelt. Ønsket om å videreutvikle, eller utvide, det metodologiske repertoaret forskere har til rådighet, er et viktig moment i denne forskningslitteraturen. Bleiker (2014) har for eksempel argumentert for en mer pluralistisk tilnærming til forskningsdesign i IP, slik at man kan kombinere kvantitative og kvalitative metoder (se for eksempel Bleiker et.al., 2013). Atter andre har tatt i bruk utradisjonelle metoder, som blant annet dokumentarfilm (se Callahan, 2015), for å gjøre selve det visuelle til en måte å tilnærme seg det internasjonale på. På denne måten har innsikter fra den visuelle vendingen synliggjort både blindsoner og svakheter innen IP-faget, samt beredt grunnen for å utforske hittil uutforskede aspekter av fagets forskningsobjekt.⁵

Samtidig gjenstår viktige og delvis uavklarte spørsmål som for eksempel: Hva, om noe, er det bildene «sier oss»? Eller vil de alltid være underlagt den medfølgende

⁵ For en annen metodologisk fremgangsmåte, se Schlag (2018).

teksten? Hvis vi tenker at disse to ikke nødvendigvis er gjensidig utelukkende, trer et tredje alternativ frem som følgende spørsmål: Hva er forholdet mellom de tekstuelle og visuelle bestanddelene i en diskurs, og hvordan kan vi studere dette forholdet?

Bilder og språk

Dette bringer oss videre til et annet kjernetema innen den visuelle vendingen: å reflektere rundt forholdet mellom bilder og verbalt språk. Ønsket om å klargjøre hvordan det visuelle skiller seg fra det verbale kan forstås som et forsøk på å markere seg i forhold til den «språklige vendingen» IP-faget gjennomgikk på 1980- og 1990-tallet. En vesentlig innsikt her, ifølge Gabi Schlag (2018, s. 213), er at for forskere med fokus på språk var det viktig å understreke at forholdet mellom signifikant og signifikat var arbitrært, mens det visuelle, og da i særlig grad fotografiet, ofte forsøker å speile det det fremstiller av virkeligheten, og opererer derfor innenfor et «mimetisk paradigme».

Samtidig er det vel slik at i likhet med språket, er også forholdet mellom bildet og virkeligheten det forsøker å fange arbitrært og et resultat av ulike grep (vinkel, lys, fokus), som til sammen gir bildet dets estetiske kvaliteter (eller mangel på det) (Bleiker, 2001, s. 513). Det kan virke som intensjonen (å «fange virkeligheten») forvirres med teoretisk innsikt (bilde og virkelighet er ikke det samme) hos Schlag.⁶ Vi skal allikevel ikke fullstendig avvise tanken om at bilder kan inneha en privilegert posisjon når det gjelder hvorvidt et medium er, eller i det minste oppleves som, i stand til å avspeile virkeligheten.

Lene Hansen (2011, s. 53) er mer nyansert når hun drøfter forholdet mellom språk og bilder, og her fremhever hun hvordan det visuelle innehar en særegen umiddelbarhet (*immediacy*), sirkulerbarhet (*circulability*) og tvetydighet (*ambiguity*).⁷ Dette er ikke nødvendigvis noe språk ikke har, men vi skal se nærmere på hvorfor nettopp disse trekkene kan si noe om hvordan det visuelle innehar andre egenskaper og/eller potensialer enn det språklige, spesielt i et internasjonalt perspektiv.

Bildets *umiddelbarhet* knyttes til to elementer: autentisitet og identifikasjon. Når det gjelder autentisitet, er dette knyttet til hva Hansen kaller bildets «privileged epistemic status», som har sitt utspring i at det gjerne forstås som et bevis på hva som foregår (Hansen, 2011, s. 56).⁸ På denne måten kan visuelle fremstillinger bidra til å bringe det som er på «utsiden» inn (Campbell, 2007), i den forstand at bildene fungerer som bevis eller et vindu til det som foregår «der ute». Slik kan også bilder

⁶ I Schlag (2019, s. 110) medgir hun riktignok at dette er en illusjon, men holder like fullt fast ved at foto-journalistikkens autentisitet er en «compelling idea».

⁷ Mine oversettelser.

⁸ En slik forståelse får vi også i en logisk forlengelse av mainstream IP-teori. Med sine antagelser om rasjonalisme og objektivisme med et subjekt i stand til å ta inn over seg verden «der ute», blir bilder, på lik linje med annen visuell stimulus, knyttet til et mimetisk paradigme, og således blir bilder noe som fanger, om enn bare for et øyeblikk, en ekstern virkelighet (Kirkpatrick, 2015, s. 201).

være med på å reproducere ulike hierarkiske dikotomier som for eksempel utsiden/ innsiden, Øst/Vest, sivilisert/barbarisk m.m. (Friis, 2015, s. 731).

Videre – og særlig relevant for å forstå hvordan bildet av Omran ble mottatt i vestlige medier – har Judith Butler påpekt at det er «a kind of promise that the event will continue» (Butler sitert i Hansen, 2011, s. 56). Politiske aktører kan blant annet bruke dette til å sikkerhetisere en hendelse eller et fenomen, og på den måten forsøke å flytte problemet eller saken fra den politiske sfæren til en unntakstilstand hvor normer og regler kan sees bort fra (Buzan, Weaver & de Wilde, 1998, s. 25). I en slik sammenheng kan bilder fungere som et «visuelt faktum», som igjen kan muliggjøre visse former for respons (Friis, 2015).

Hva angår identifikasjon – det andre elementet i bildets umiddelbarhet – tar Hansen (2011, s. 56) utgangspunkt i Emmanuel Levinas: «the face of the Other demands an ethical response».⁹ Det er nemlig spesielt i møte med et menneskelig ansikt at betrakteren konfronteres (Bleiker & Kay, 2007, s. 143). Riktignok er ikke dette begrenset til et synlig ansikt, men kan like gjerne dreie seg om tilfeller der ansiktet er tildekket, som i bildene fra Abu Ghraib (Hansen, 2011, s. 56). På denne måten kan møtet med Den Andres ansikt, synlig eller ei, lede til opplevelsen av et krav om etisk refleksjon, hvilket i neste instans kan resultere i en politisk handling. Når det er sagt, og selv om en form for identifikasjon nok er et vesentlig element i møtet med bilder av ansikter, er det allikevel rimelig å anta at graden av identifikasjon vil variere. Derfor ville det teoretiske argumentet vært styrket om en kunne si noe mer spesifikt om hvilke forutsetninger og faktorer ut over bildet som spiller inn i og gjør seg gjeldende en slik identifikasjonsprosess.

Et annet aspekt av det visuelle særtrekk kontra språkets, er tanken om at bilder kan *sirkulere* hurtigere. De kan derfor spres over et stort område, gjerne på tvers av språklige barrierer, nettopp på grunn av sin ikke-språklige karakter (Hansen, 2011, s. 57). Dette må imidlertid også ses i sammenheng med de siste tiårs utvikling innen mobiltelefon teknologi og fremveksten av sosiale medier, som sammen har skapt de materielle forutsetningene for nye og raskere måter å spre media på tvers av landegrenser (Hansen, 2011, s. 57). Samtidig er det ikke slik at selv om «visuals can be 'read' by all» (Hansen, 2011, s. 57), betyr det at øyet som ser, ser det samme. Hva og hvordan øyet ser, er naturligvis også påvirket av den historiske, sosiale og politiske konteksten betrakteren befinner seg i (Bourdieu, 1993).

Derfor har det tiltagende tempoet bilder spres i også tydeliggjort et iboende aspekt ved det visuelle: *tvetydigheten* som kommer av at bildet unndrar seg én spesifikk fortolkning. Dette viser Hansen (2011) i en studie av Muhammed-teningene, hvor ulike tolkninger av de samme bildene ledet til vidt forskjellige reaksjoner, i dette tilfellet en internasjonal krise. Slik illustrerer studien at en konsekvens av den økende hastigheten bilder spres i og det visuelle evne til å krysse språklige barrierer, er at

⁹ Ansikt, slik Levinas bruker det, er et langt mer innfløkt begrep enn ordet i sin dagligdagse bruk. Se for eksempel Meyer (2015), s. 55–58.

aspekter ved den kulturelle eller nasjonale konteksten bildet oppstod i kan bli «lost in translation» (Mortensen, 2016, s. 414).

Internasjonale ikoner

Selv om vi så langt har sett litt på hvordan det visuelle skiller seg fra det språklige, sitter vi fremdeles igjen med et forholdsvis vidt begrep om «bilder». I et forsøk på å avgrense dette begrepet for analytiske formål rettes derfor oppmerksomheten mot en mer særegen kategori av bilder: ikonet. Det som kjennetegner det ikoniske bildet er ifølge Hansen at det er gjenkjennelig, mye sirkulert og representerer eller symboliserer betydningsfulle hendelser (Hansen 2015, s. 268).¹⁰ Ikoner som sirkulerer på en global skala kan videre betegnes som internasjonale ikoner.

Ettersom det kan være vanskelig å tallfeste omfanget av et bildes sirkulasjon og/eller gjenkjennelsesfaktor, kan det være mer fruktbart for IP-forskere å spørre seg hvordan «‘the international’ is constituted through icons and discourse that assign them meaning» (Hansen, 2015, s. 273). Vi har med andre ord returnert til det ovennevnte spørsmålet om hvordan bilder, herunder ikoner, og diskurs forholder seg til hverandre. I en forlengelse av et slikt fokus er det betimelig å spørre seg hvordan ulike identiteter på den internasjonale scenen konstrueres, artikuleres og reproduseres gjennom ulike intertekstuelle og inter-visuelle forbindelser i bilde og tekst.

I en slik sammenheng fremstår ikoner som særdeles interessante studieobjekter fordi de kan fungere som visuelle nodalpunkter, og dermed påvirke diskursens (midlertidige) struktur (Hansen, 2015, s. 265). Nodalpunkter er en term hentet fra (post)strukturalistisk diskursanalytisk terminologi, og viser til «...et særlig privilegert tegn som de andre organiseres i forhold til og får sin betydning ut fra» (Bratberg, 2018, s. 47). I forlengelsen av et slikt syn burde det være klart at også visuelle representasjoner, og da kanskje særlig de som oppnår ikonisk status, vil bidra til å synliggjøre visse aspekter av et komplekst sosialt fenomen, samtidig som andre tilsløres eller marginaliseres. Nå er riktignok en slik prosess iboende i enhver form for representasjon, som naturligvis ikke kan være uttømmende, men det blir derfor desto viktigere å undersøke de representasjonene som faktisk blir hegemoniske eller dominerende gitt deres evne til å influere politiske beslutninger (Friis, 2015).

Men hvis vi skal gi ikoner denne typen agens eller påvirkningskraft, bør vi samtidig supplere med at dette kan virke andre veien også: ettersom ikoner ikke formulerer konkrete forslag til for eksempel utenrikspolitiske handlinger, kan aktører dra nytte av slike ikoniske bilder i sine forsøk på å få gjennomslag for en konkret identitetsforståelse, og i neste instans hvilke handlinger som da virker fornuftige for beslutningstakere og/eller publikum.

¹⁰ Min oversettelse.

Riktignok kan man her fremdeles innvende at ikoner er et forholdsvis vidt begrep, og nettopp derfor kan det være nyttig å skille mellom *discrete icons* og *generic icons*. Forskjellen går kort sagt ut på at det generiske ikonet, slik navnet tilsier, viser til en grunnleggende scene hvor noen elementer videreføres i nye fremstillinger (Hansen, 2015, s. 269). Ofte er det slik at denne scenen, som for eksempel Jesus på korset i vestlig kultur, ikke kan spores tilbake til én original. Når det gjelder «diskrete ikoner» er det i hovedsak bildets spesifisitet som skiller det fra mer generiske ikoner; det er særegne trekk ved ikonet, dets resepsjon og sirkulasjon som gjør det ikonisk (Hansen, 2015, s. 269). Dette skillet er også viktig fordi det gjør at vi kan undersøke hvordan diskrete ikoner gjerne knyttes sammen med mer generiske, og dermed kan vi se nærmere på *inter-ikoniske* referanser eller forbindelser (Hansen, 2015, s. 269), som igjen gir oss en rettesnor for det analytiske arbeidet.

Det er allikevel to aspekter ved Hansens forsøk på å bestemme og avgrense begrepet internasjonale ikoner jeg vil problematisere. For det første ser begrepet ut til å forutsette et publikum som deler de nødvendige sosiopolitiske forutsetningene for å enes, eller i det minste dele en bred oppfatning, om av hva ikonet betyr eller symboliserer. Det kan godt hende at slike mer eller mindre stabile konstellasjoner av (globale) publikum oppstår i kjølvannet av et ikonisk bilde (Mortensen, 2016), eller at nyere medieteknologi har muliggjort en «global political sphere» (Robinson, 2011), men som Hansen selv er inne på, har forskere på CNN-effekten advart mot å undervurdere viktigheten av nasjonale mediekanaler når det gjelder individers kilde til nyheter om verden «der ute» (Hansen, 2015, s. 273; Robinson, 2011, s. 9). På denne måten vil selv de ikonene som kan sies å sirkulere på en global skala i mange tilfeller filtreres gjennom de dominerende aktørene i et nasjonalt medielandskap.

I så fall kan en spørre seg hvorvidt tredelingen av det internasjonale ikonet i kategoriene utenrikspolitisk, regionalt eller globalt ikon (Hansen, 2015, s. 272) fører det analytiske arbeidet i en gunstig retning. Ikke bare er det som tidligere nevnt særdeles vanskelig å tallfeste både ikonets sirkulasjon og gjenkjennelsesfaktor, men det kan også fint tenkes at et internasjonalt ikon har effekter på tvers av de ulike nivåene. Eksempelvis kan et ikon som sirkulerer innenfor én region samtidig ha spesifikke effekter på en gitt utenrikspolitisk debatt i stat X og atter andre i stat Y, alt avhengig av hvordan de filtreres gjennom de nasjonale mediekanalene og/eller landets utenrikspolitiske elite. Og andre veien: særegne trekk ved en stats politiske kultur og historie kan tenkes å påvirke hvordan ikonet konstitueres i en diskurs på et regionalt eller globalt nivå. Vi må med andre ord være bevisste på hvordan et ikon potensielt gjør seg gjeldende på tvers av slike inndelinger.

På den annen side kan en slik kategorisering være nyttig fordi den anerkjenner de regionale trekkene ved det internasjonale systemet (Hansen, 2015, s. 272). Det vi likevel bør unngå, er å forstå de ulike nivåene som separate virkeligheter (Srnicsek, 2013, s. 19), og Hansens tredeling har tilsynelatende sitt utspring i en forståelse av nivåer i internasjonal politikk hvor de opererer uavhengig av hverandre. I stedet foreslår jeg at vi heller tenker på det som et spørsmål om «oppløsning»: vi kan zoome

inn og ut for å studere hvordan ikonet fungerer på mikro- og makronivå, uten at vi samtidig utelukker effekter på tvers av nivåene (se Srnicek, 2013, s. 19–20¹¹).

Det er også, for det andre, viet for lite plass til hvordan vi kan forstå det internasjonale ikonets tidsmessige dimensjon. Hansen gjør riktignok bruk av begrepet «instant icons» (Hansen, 2015, s. 271–272; se også Friis, 2015), med utgangspunkt i at dagens medielandskap har gitt opphav til en type ikoner med umiddelbar virkning, men de videre implikasjonene av en slik tilnærming forblir et uutnyttet potensial. Her har for eksempel Hariman & Lucaites (2018, s. 320) påpekt at kategorien «hypericons» – som tilsvarende Hansens «instant icons» – er beslektet med den klassiske retorikkens begrep om *kairos*, det vil si «det rette øyeblikket». De bildene som umiddelbart får en stor virkning innen et diskursivt felt, kan utvilsomt sies å treffe dette øyeblikket.

Spørsmålet om hvorfor bildet var så treffende på akkurat dette tidspunktet er viktig fordi det leder oppmerksomheten i retning av den diskursive konteksten, eller kanskje rettere sagt den retoriske situasjonen, det umiddelbare ikonet inngikk i. Her kan for eksempel IP-forskere forsøke å opprette en faglig dialog med forskningsagendaen innen retorikk som undersøker visuell argumentasjon (se for eksempel Birdsell & Groarke, 2007; Kjeldsen, 2015, 2018), som blant annet understreker hvordan bilder «...work rhetorically and aesthetically by creating resonance in the audience» (Kjeldsen, 2018, s. 74). Ved å undersøke hvordan bildets estetiske og retoriske aspekter fungerer på et konkret publikum, kan vi forhåpentligvis si noe mer konkret om hvorfor akkurat dette bildet av de titalls, for ikke å si hundrevis, vi daglig eksponeres for, var så virkningsfullt på et gitt tidspunkt.

For å oppsummere denne seksjonen om den visuelle vendingen i IP, kan man slå fast at mye viktig nybrottsarbeid har blitt utført i løpet av de siste to tiårene i forsøket på å belyse hvilken rolle bilder spiller i internasjonal politikk. Allikevel er det rom for å forbedre de teoretiske argumentene, og en måte å gjøre det på kan være å gi seg i kast med teoriene i en empirisk setting. Det er nettopp dette artikkelen vil gjøre nedenfor ved å anvende noen av de teoretiske innsiktene, perspektivene og argumentene fra den visuelle vendingen, samt et av Hansens (2015, s. 277) forslag til analytisk rammeverk og metodologisk fremgangsmåte, på et nytt kasus.

Metodologi: Elitediskurs og fortolkning

Det er i lys av de ovennevnte betraktningene omkring det visuelle og særlig det internasjonale ikonet at vi nå skal tilnærme oss bildet av Omran. Først bør det imidlertid presiseres at valget av kasus er gjort med hensyn til et «utforskende kasus». Kriteriet for kasus går derfor på hvorvidt det kan bistå i å utforske teoretiske argumenter. Analysen tar derfor ikke sikte på å være verken uttømmende eller å etablere et kausalt

¹¹ Srnicek har sin egen løsning på levels-of-analysis problemet i IP-teori og interesserte lesere henvises til hans PhD-avhandling, se spesielt kapittel 1 i Srnicek (2013).

årsaksforhold mellom bildet, reaksjonen på det og påfølgende utenrikspolitisk kurs; fokuset er snarere på å belyse hvordan de teoretiske argumentene kan bidra til å forstå bilders rolle i internasjonal politikk.

Det er flere grunner til at bildet av Omran (se Appendiks A) er interessant i en slik sammenheng. Først og fremst oppfyller bildet Hansens kriterier for ikonisk status ettersom det var «...widely circulated, emotionally responded to, and seen as representing significant historical events» (Hansen, 2015, s. 287).¹² Videre kan man si at bildet ble et umiddelbart ikon i Vesten; en påstand som underbygges av det faktum at flere av de største avisene og mediehusene brukte bildet på sine forsider og nettsider allerede 18. og 19. august.^{13,14} Dette ga bildet en umiddelbar relevans i den vestlige diskursen rundt den syriske borgerkrigen.

I denne diskursen fungerte bildet blant annet som en videreføring av et annet ikonisk bilde: Alan Kurdi liggende død på en strand i Tyrkia etter familiens mislykkete forsøk på å ta seg over til Europa (se Appendiks B). Slike inter-ikoniske linker muliggjør en analyse av hvordan bildet av Omran ble flettet inn i eksisterende diskurser. Kombinert med et fokus på hvordan «det internasjonale» artikuleres og hvilke identiteter som konstrueres i bildets resepsjon, kan dette anskueliggjøre hvordan bilder spiller en rolle i internasjonal politikk.

Selve analysen begrenser seg til å undersøke data i tidsrommet fra bildet først dukket opp til debatten det avstedkom i løpet av de neste par ukene. I motsetning til for eksempel krisen rundt Muhammed-tegningene, hvor det var et lengre tidsopphold mellom publisering og de internasjonale reaksjonene, ble bildet av Omran umiddelbart viet massiv oppmerksomhet i den bredere vestlige debatten. Analysens nedslagsfelt vil for øvrig være begrenset til de største aktørene i den globale mediesfæren (Robinson, 2011), da altså stort sett amerikanske og britiske aviser og mediehus.

Fokuset på nyhetsdekning, og da nærmere bestemt såkalte *opinion editorials* (op-eds), lar seg rettferdiggjøre fordi disse spiller en viktig rolle når det gjelder å sette dagsordenen, spesielt hvis det er snakk om store mediehus med et internasjonalt publikum, som for eksempel CNN og BBC, eller opinionsdannende aviser som New York Times og The Guardian. Det ligger altså en antagelse til grunn for analysen om at disse utgjør interessante *loci* dersom man ønsker å undersøke samspeillet mellom bilder og tekst i internasjonal politikk.

Samtidig fører fokuset på det som med rette kan betegnes som en elitediskurs til et viktig forbehold for analysen. Et kjennetegn ved elitediskurs er at muligheten for å komme til orde i store aviser og mediehus ikke er jevnt fordelt; snarere er det slik at noen vil være bedre plassert og vil følgelig ha en større sjanse for å bli hørt i debatten. Dermed gjør en slik innsnevring hva angår analytisk fokus at det tredje steget i

¹² Se for eksempel CNN, 2016.

¹³ Bildet ble tatt 17. august.

¹⁴ Se for eksempel forsiden til papirutgaven av New York Times 19. august 2016 (Barnard, 2016b).

Hansens foreslåtte fremgangsmåte, hvor en undersøker hvordan ikonet approprieres videre til andre medium som for eksempel kunst eller satiriske tegninger, faller ut. Dette kan være uheldig all den tid appropriering potensielt sett kan fungere som en kritisk intervensjon ved å utfordre rådende fortolkninger av ikonet (Hansen, 2015, s. 276).

Et annet forbehold som bør trekkes frem følger av forståelsen av bildet av Omran som et ikon. En implikasjon av dette er at fortolkningsrommet antas å være mindre enn ellers. Sagt med andre ord tar analysen utgangspunkt i at ikoniske bilder vil være noe mindre tvetydige enn andre visuelle representasjoner fordi selve essensen av ikonet er at det konstitueres som et symbol på «noe», gjerne i så stor grad at meningen nærmest blir selvforklarende eller innlysende.¹⁵ En slik tendens er kanskje særlig fremtredende innen den sjangeren vårt kasus tilhører: fotografier fra slagmarken, hvor publikum gjerne forventer at bildet skal dokumentere en hendelse slik den fant sted.

Av den grunn kan det være verdt å minne om at «by representing atrocities, violence and death an image might present itself as a claim that something ‘be done’, but what that ‘doing’ is cannot be deduced from within the image itself» (Hansen, 2015, s. 274). Vi må derfor undersøke hvilke meninger som tilskrives bildet. Ettersom bilder alltid fortolkes både i samspill med andre bilder og i en verbal kontekst (Bleiker, 2015, s. 887), bør det analytiske blikket rettes mot de intertekstuelle, inter-visuelle og inter-ikoniske forbindelsene disse fortolkningene fremhever eller drar veksel på. I lys av dette, og gitt fokuset på det visuelle konstituerende rolle i internasjonal politikk ved å muliggjøre eller avgrense politiske identiteter, må fortolkningsverktøyet være i stand til å fange dynamikken(e) i meningskonstruksjon.

I så fall fortøner diskursanalyse seg som en nyttig metode ettersom den kan hjelpe oss å forstå diskursive felt, hvori spekteret av det som fremstår som mulig befinner seg. Tar vi utgangspunkt i en forståelse av diskursive formasjoner som «a system of dispersion [whenever] between objects, types of statement, concepts, or thematic choices» som utgjør «a regularity (an order, correlations, positions and functionings, transformations)» (Foucault sitert i Hansen 2006, s. 17), blir diskursen en grunnleggende bestanddel i sosiale relasjoner og innebærer at slike (midlertidige) strukturer av mulige forståelsesrammer er produktive i den forstand at de skaper betingelser for handling (Neumann, 2008, s. 62). Når diskursanalysen videre knyttes sammen med antagelsene om, for det første, bilder som en ontologisk-politisk betingelse for handling og, for det andre, ikonets status som et visuelt omdreiningspunkt i en gitt diskurs, vil studiet av bilder i samspill med andre utsagn formodentlig fremstå som både rimelig og viktig for IP-forskere.

Den følgende analysen ser først på ikonet for å si noe om komposisjon, deretter på hvilke meninger eller fakta som tilskrives bildet, før jeg til slutt beveger meg over på inter-ikoniske linker og den umiddelbare resepsjonen (se Hansen, 2015, s. 277).

¹⁵ Samtidig er det selvsagt ikke slik at ikoner *ikke* kan bli gjenstand for motstridende fortolkninger av hva dette opplagte budskapet er (Hansen, 2015, s. 266).

Analyse

Kontekst, produksjon og komposisjon

Det første steget i analysen blir derfor å si litt som konteksten rundt bildet som ble tatt 17. august 2016 i Aleppo. På dette tidspunktet var byen åsted for en massiv militær offensiv fra Assad-regimet i et forsøk på å gjenerobre byen fra opprørerne. Selv om urban krigføring og bombing hadde vært en del av hverdagen i Aleppo siden borgerkrigen tok til for fullt et par år tidligere, medførte denne offensiven en umiddelbar eskalering i vold og ødeleggelse. Det mange betegnet som en humanitær krise hadde følgelig stått høyt på agendaen, blant annet på et møte i FNs sikkerhetsråd 8. august samme år (Loveluck & Naylor, 2016).

Det var under disse omstendighetene at det opprørsallierte/-vennlige mediehuset Aleppo Media Center (2016) publiserte en video av en gutt dekket av støv, sittende i en ambulanse med et sår i pannen. Like etter ble et fotografi av samme hendelse, tatt av Mahmoud Raslan, spredt på sosiale medier og i tradisjonelle massemedier. Det viste seg at støvet og skadene gutten hadde pådratt seg skyldtes et bomberaid i den østlige delen av Aleppo, som på dette tidspunktet var under beleiring. Etter hvert gikk bildet av gutten i ambulansen viralt, og han ble identifisert som Omran Daqneesh.

Fotoredaktør i New York Times, Craig Allen, så nærmere på selve komposisjonen av bildet, hvorpå han pekte på flere aspekter som kan ha medvirket til at det raskt ble et ikon (Allen, 2016). Først og fremst trigger bildet en følelse av empati på grunn av guttens uskyldige blikk. Denne uskylden fører i en forlengelse til at Omran symboliserer den syriske borgerkrigens tapere: de sivile. Det som gjør nettopp dette bildet særdeles virkningsfullt i forhold til andre bilder som på en eller annen måte fanger de siviles lidelser, er at det «strikes a balance between delivering a sharp message and being too difficult to view». Denne balansen, spekulerer Allen, kan ha bidratt til at bildet spredte seg så fort, fordi det kunne passere ulike regler for sensur på sosiale medier. Summa summarum hevder Allen at bildet fungerer fordi det røsker seeren ut av hens *inerti*, eller likegyldighet.

Andre kommentatorer pekte på Omrans ansiktsuttrykk som en årsak til at akkurat dette bildet blant de mange vekket en emosjonell respons. En journalist fra Time Magazine uttrykte dette kort og greit på følgende vis: «It is his face. It cannot be unseen» (Katz, 2016). Ansiktsuttrykket hadde ifølge noen kommentatorer en statue-lignende (Attar, 2016) eller spøkelsesaktig fremtoning (Attiah, 2016), mens andre beskrev det som «haunting» (Larimer & Bever, 2016).

Ikonet som fakta og inter-ikoniske koblinger

Utover bildets komposisjon og formelle elementer ble det også knyttet hva man kan kalle «faktuelle meninger» til bildet, og slik ble bildet konstituert som en begivenhet i en pågående diskurs vedrørende borgerkrigen i Syria. Legger man et post-strukturalistisk perspektiv for dagen, slik for eksempel Lene Hansen gjør i forbindelse med den vestlige debatten om krigen i Bosnia, kan man si at «these events do not exist in and of

themselves, but are constituted as events by governing political bodies, oppositional parties and groups, international institutions, and the news media etc. ...» (Hansen, 2006, s. 102). Med andre ord blir slike hendelser å anse som fortolkede hendelser.

Nettopp slik ble bildet av Omran ganske raskt fortolket som et symbol på hva som fant sted, og det ble satt et likhetstegn mellom Omran og byens lidelser. Dette kom til uttrykk i ulike avisoverskrifter, som for eksempel i Washington Post (2016b): «The stunned bloodied face of 5-year old Omran Daqneesh sums up the horror of Aleppo», eller i New York Times (Barnard, 2016a): «How Omran Daqneesh, 5, Became a Symbol of Aleppo's Suffering.» På denne måten ble bildet av Omran forstått som et bevis eller symbol på en hendelse: slaget om Aleppo spesifikt, og mer generelt brutaliteten og lidelsene den sivile (og uskyldige) befolkningen blir utsatt for av Assad-regimet.

Rundt et år etter bildet ble tatt – i det som for mange må ha vært en overraskende vending – dukket Omran plutselig opp på statlig syrisk tv. Her slo Omrans far fast at han og familien støttet Assads regime (Specia & Samaan, 2017). Siden det nå er snakk om et regime som benytter seg av både tortur og propaganda-kampanjer (se Amnesty International, 2017), er det grunn stille seg kritisk til hvorvidt dette medfører riktighet. Selv om slik spekulasjon faller utenfor artikkelens mål, kan en likevel bite seg merke i hvordan et ikonisk bilde ganske raskt begynner å leve sitt eget liv. Sagt på en annen måte kan vi se hvordan meningene som tilskrives ikonet fort kan fjerne seg fra den konteksten det ble produsert i. På denne måten kan det oppnå en slags immunitet mot alternative fortolkninger, kanskje spesielt fra marginaliserte steder i den vestlige diskursen, som for eksempel aktører i Syria med begrenset tilgang til ordskiftet i de store avisene i Vesten.

I tillegg til å symbolisere den konkrete situasjonen (kampen om Aleppo) og sivilbefolkningens lidelser (Assads brutalitet), ble det raskt påpekt fra flere hold at bildet minnet om et annet ikonisk bilde, nærmere bestemt det av Alan Kurdi (se for eksempel Attar, 2016; Katz, 2016). Ved å etablere en slik inter-ikonisk kobling setter man i gang flere prosesser. Før det første vil en slik kobling støtte opp under det nye bildets ikoniske status så vel som bekrefte det gamle bildets status som ikon (Hansen, 2015, s. 269). For det andre er en konsekvens av en slik inter-ikonisk forbindelse at en også drar inn diskursen knyttet til det eldre ikonet, og da gjerne de rådende fortolkningene av det. Slike inter-ikoniske koblinger kan dermed lede til at noen lesninger eller fortolkninger fremstår som mer legitime og hensiktsmessige, som igjen kan legge føringer for hvordan ulike aktører situert i diskursen forstår det mulige handlingsrommet.

For å illustrere denne mekanismen kan vi se nærmere på en op-ed publisert i Washington Post 18. august under overskriften «Omran Daqneesh and the world's pathetic failures of Syrian refugees» (Attiah, 2016). Her blir nettopp denne inter-ikoniske forbindelsen mellom bildene av Omran og Alan Kurdi hovedmomentet i en spesifikk lesning av situasjonen. Mer konkret mener artikkelforfatteren at bildet av Omran nok en gang fremhever noe som allerede var tydelig et år tidligere, da bildet

av Alan Kurdi dominerte nyhetsbildet: «the international community's shameful failure to help Syrian refugees fleeing the conflict» (Attiah, 2016). Den inter-ikoniske koblingen bidrar til en fortolkning hvor Omran knyttes til en diskurs rundt syriske flyktninger, og dette til tross for at det ikke er noe i selve bildet som indikerer eller tyder på at Omran er en flyktning. Dette eksempelet understreker viktigheten av å studere de intertekstuelle og inter-visuelle referansene som legges frem, fordi de kan fungere som drivstoff for en konkret fortolkning, som i neste omgang kan innsnevre eller utvide horisonten av mulige handlinger for beslutningstakere.

Sikkerhetisering eller politisering?

Det er nettopp sammenhengen mellom tolkninger av ikonet og forståelsen av politisk handlingsrom, deriblant spørsmål rundt etikk og sikkerhet, vi skal se litt nærmere på nå. I en op-ed publisert på BBCs hjemmeside 20. august spør den syrisk-amerikanske aktivisten Lina Attar: «Is bloodied Syrian boy Omran Daqneesh just another image?». Svaret gir hun selv ved å vise til en trend der ett bilde fra den syriske borgerkrigen går viralt hvert år. Dette etterfølges av «public outrage and an outpouring of compassionate donations to aid organizations ...», før både bildet og krisen er glemt igjen (Attar, 2016). Også her kan en se hvordan bildet av Omran kobles til Alan Kurdi, men tolkningen er i grunn mer rettet mot Omrans ansiktsuttrykk, som sammenlignes med statuens stillhet. Denne stillheten blir i neste omgang koblet til «...[the]world's deafening silence that Syrians know all too well» (Attar, 2016).

Like fullt håper Attar at dette «is a moment that must become a movement to end the war», og dermed tidspunktet hvor man overskrider eller løsriver seg fra syklusen med den årlige påminnelsen om krigen i form av et ikonisk bilde. Slik kan dette leses som en formaning til handling – hvor tankene fort kan føres i retning av «Responsibility to protect»-doktrinen (R2P) og således blir en påminnelse om et særskilt ansvar for å sikre at ulike lover og normer vedrørende blant annet krigføring overholdes. Allikevel er det symptomatisk for debatten at en slik formaning ikke inkluderer konkrete forslag. Poenget her er ikke at tekster i op-ed-sjangeren alltid må inkludere «policy recommendations» eller andre anbefalinger, men å vise til at de best posisjonerte aktørene i ordskiftet utviser en aversjon eller avventende holdning når det gjelder hva som bør gjøres. Kort fortalt er det en slags ubeslutsomhet knyttet til hva referanseobjektet «vi» burde gjøre.

Andre fortolkninger av ikonet vektla de påståtte sikkerhetsmessige implikasjonene av det bildet «forteller» oss. Tidligere talsperson for den amerikanske delegasjonen til FN, Hagar Chemali, tok i en op-ed publisert på CNNs nettside (Chemali, 2016) utgangspunkt i bildene av Omran og Alan Kurdi, og hevdet at fremtiden til barna i Syria må ses i sammenheng med USAs nasjonale sikkerhetsinteresser. Det sentrale poenget i hennes argumentet – at disse barna på et tidspunkt i fremtiden kan utgjøre en trussel mot USA – er muliggjort gjennom en henvisning til de palestinske barna som vokste opp i flyktningleirer og som, ifølge Chemali, etter hvert utgjorde deler av anti-amerikanske islamistgrupper som Hamas.

Ved å knytte skjebnen til de syriske barna til utviklingen av en gruppe oppført på USA liste over terrororganisasjoner, kan man se artikuleringen av en eksistensiell trussel mot et referanseobjekt, som videre fordrer at USA tar grep i nuet. Igjen kan vi se hvordan intertekstuelle referanser knytter forståelsen av hva som skjer (kampen om Aleppo; barn som lever under krigsforhold) med en fortolkning av en annen konflikt og dens diskurs, i dette tilfellet hva man har «lært» av den israelsk-palestinske konflikten. Det er allikevel usikkert om dette kan kvalifisere som et forsøk på sikkerhetisering, ettersom det ikke fremkommer et konkret utenrikspolitisk forslag til hva som burde gjøres. I så fall kan man si at mangelen på hva et klart avgrenset referanseobjekt skal gjøre, bidrar til at forslaget er for tvetydig til å overbevise publikum, som til syvende og sist må akseptere premisset om at denne trusselen er legitim for at sikkerhetiseringprosessen skal lykkes (Buzan et al., 1998, s. 25).

Et lignende eksempel på et diffust referanseobjekt finner vi i en op-ed av Scott Arbeiter fra World Relief publisert i Time. Her argumenterer han for at bildet av Omran «managed to jolt the world alive [because] they strip a faraway conflict of its remoteness and anonymity» (Arbeiter, 2016). Vi kan anta at Arbeiter henvender seg til et vestlig publikum ettersom Syria plasseres langt vekke fra et tenkt «vi», og det er formodentlig det samme publikum han appellerer til når han påstår at «we can no longer wait and waver. Too many more will die. These children are our responsibility». Forskjellen fra ovennevnte Chemali er at Arbeiter oppfordrer til handling, men uten å nærme seg et forsøk på å sikkerhetisere situasjonen ved å vise til en trussel. Istedenfor er det her snakk om et etisk ansvar som fordrer humanitær bistand, uten at dette gjøres til en trussel mot Selvet. Derfor ender gjestekronikken med en appell til folkevalgte ledere om å utøve press for å få på plass en fredsprosess, og samtidig støtte det humanitære arbeidet som gjøres (Arbeiter, 2016).

Hva gjelder selve bildet, så er den inter-ikoniske koblingen til Alan Kurdi der, men til forskjell fra de andre omtalte op-ed-ene knytter Arbeiter en intertekstuell referanse til en annen historisk hendelse når han understreker at dette er den verste flyktningkrisen siden den annen verdenskrig. Når bildet av Omran også forstås som et visuelt faktum og mer konkret som en demonstrasjon på det syriske regimets brutalitet, nærmer vi oss forståelsen av Vesten som forsvarer av den «siviliserte ordenen» som angivelig ble opprettet etter den annen verdenskrig, og med påfølgende etisk ansvar for å bevare denne. Når fellesskapets identitet konstrueres på denne måten, vil også handlingsrommet påvirkes som følge av de etiske forpliktelsene en slik selvforståelse medfører.

Internasjonale identiteter: Hvem skal gjøre hva?

Basert på den foregående analysen er det mulig å trekke to konklusjoner. Som vi har sett var det få meningsyttere som tok til orde for en sikkerhetisering på bakgrunn av ikonet. I stedet minner debatten om en «politisering» i den forstand at bildet ble satt på den politiske agendaen og ble gjenstand for debatt.

Det leder oss til den andre konklusjonen, nemlig at det hersket enighet om at «noe burde gjøres». Det var imidlertid uklart hva dette «noe» burde innebære, og det

fremstår som om det rådet en viss ubeslutsomhet eller rådvillhet i debatten på tross av at alle insisterte på at «noe» måtte gjøres. Sagt med andre ord var det få klare råd, krav eller artikulasjoner av mulige alternativer for utenrikspolitisk handling.

Denne tvetydigheten er nok satt sammen av flere elementer. I noen av tekstene var referanseobjektet tilsynelatende USA, mens det i andre tilfeller var Vesten, verden eller det internasjonale/globale samfunnet. Den tilsynelatende upresise bruken av referanseobjekt kan skyldes fraværet av et klart definert «vi». Samtidig kan dette også muligens skyldes denne artikkelens fokus på kronikker. Det kan tenkes at ved å zoome inn på akkurat denne delen av den bredere diskursen går man samtidig glipp av fortolkninger og forståelsesmåter som var fremtredende blant for eksempel beslutningstakere, eller i de mer marginaliserte diskursene. Det kan tenkes at det løst definerte vi-et reflekterer de store mediehusenes internasjonale og varierte lesermasse.

Allikevel er ubeslutsomheten og ubestemmeligheten en fellesnevner i samtlige av de undersøkte artiklene. På grunnlag av dette funnet har analysen demonstrert verdien av å se på ikoniske bilder for å forstå dynamikken eller samspillet mellom elementene bilde og tekst i en konkret diskurs. Funnet utgjør også et potensielt springbrett for å teoretisere og reflektere videre rundt debatten om krigen i Syria på dette tidspunktet.

Apori og (den blokkerte) veien videre

Hvordan skal vi så forstå eller teoretisere denne ubeslutsomheten? Her vil jeg foreslå at tanken om apori kan hjelpe oss. Ifølge Store norske leksikon er en apori «et problem eller en selvmotsigelse som synes uløselig» (Tjønneland, 2020). Ordet kommer fra det gammelgreske *aporia*, som betyr «fravær av utvei eller hjelpemiddel» (Tjønneland, 2020), og som igjen er satt sammen av a- og poros (passasje, sti, gjennomgang) og betyr ugjennomtrengelig eller det som ikke kan passeres; kort sagt: en stengt vei (Nagel & Pericolo, 2010, s. 9). En bruk av begrepet som står oss nærmere i tid finner vi hos blant annet hos Jacques Derrida, og hos ham er en apori «the point where the very project or the problematic task becomes impossible and where we are exposed, absolutely without protection» (Derrida sitert i Aradau, 2010, s. 110).

Her forstår jeg begrepet noe mer prosaisk i betydningen av en slags utveisløshet, eller i mer statsvitenskapelig terminologi som et «irresolvable political dilemma» (Evans, 2010, s. 425). I det følgende vil jeg peke på hvordan en slik forståelse av apori kan si oss noe om den diskursive strukturen omkring debatten om Syria; hvordan begrepet apori kan fange den paradoksale opplevelsen av at oppfordringer til handling på en måte blir et symbol på manglende handlingsevne, nærmest en lamelse, og i tillegg synliggjøre hvordan vi kan forholde oss til dette i både analytisk og normativ forstand.

Selv om alle aktørene i ordsiftet har forpliktet seg til å handle, støter de på grunn av diskursens innramming på en apori i form av «a self-engendered paradox

beyond which it cannot press» (Doty, 1997, s. 375). Siden for eksempel en militær intervensjon tilsynelatende ikke anses som et legitimt handlingsforslag eller en ønsket kurs, er aktørene tilsynelatende begrenset til å ta til orde for alternativer som allerede pågår. På dette tidspunktet foregikk det både fredsforhandlinger (Reuters, 2017) og FN-ledete forsøk på å bedre den humanitære situasjonen (UN News, 2018), hvilket medfører at aktørene i ordsiftet ender opp med å uttrykke sin støtte til pågående initiativer, eller foreslå modifiserte versjoner.

Allikevel ser det ut til å være en utbredt fornemmelse av at dette rett og slett ikke holder, gitt deltakerne i debattens gjentatte påstand om at «noe må gjøres», hvilket bør leses som et ønske om kursendring eller forandring. Når det da ikke fremmes forslag til hvordan man kan endre de pågående politiske prosessene, som så klart er mulig, kan det tyde på at debatten er fastlåst i en diskursiv struktur som leder til en utveisløshet på grunn av et tilsynelatende uløselig problem. Det er på grunn av dette vi kan se at debatten ender i en apori; det sterke ønsket om å ta en avgjørelse, «å gjøre noe», havner på kollisjonskurs med forståelsen av de mulige handlingsalternativene.

Problemet her er at et slikt «metaphysical commitment to decide, even while continually exposing the undecidability of the issue, ... forecloses important possibilities» (Doty, 1997, s. 375). Det er nettopp derfor avdekkingen av denne aporien i sentrum av den vestlige debatten vedrørende det etiske ansvaret knyttet til konflikten i Syria muliggjør det Anthony Burke (2002, s. 5) kaller «new paths». Altså, den aporetiske opplevelsen, eller møtet med en apori, innehar også et kritisk potensial etter som det åpner opp for alternative tilnærminger gjennom å eksponere begrensninger. Poenget er derfor ikke at aktørene er fullstendig fanget i diskursens struktur, men snarere at gjennom møtet og annerkjennelsen av en apori vil man kunne oppdage hvilke begrensninger som finnes i en gitt debatt, i dette tilfellet debatten og forestillingsevnen knyttet til det løst definerte Vestens rolle i Syria-krigen.¹⁶

Konklusjon

Denne artikkelen har munnet ut i to konkrete bidrag til pågående debatter i IP-faget. For det første har artikkelen gitt seg i kast med teorier og forskningslitteraturen knyttet til den «visuelle vendingen» innen disiplinen. Mer konkret undersøkte artikkelen hvorvidt Lene Hansens forslag til teoretisk rammeverk for å studere internasjonale ikoner var fruktbar, og dette ble gjort ved å anvende det empirisk på et hittil, så vidt jeg vet, ustudert kasus. På denne måten har artikkelen gitt et mulig svar på følgende spørsmål: «what happens to political decision-making when a conflict is reduced to a memorable, yet inevitably partial, visual icon» (Friis, 2015, s. 745). Vi så i dette

¹⁶ Sånn sett kan også tanken om en apori tilføre de sosiale aktørene en større grad av agens, fordi gjennom erkjennelse og gjenkjennelse åpner den aporiske opplevelsen et rom for refleksjon av typen: vi står bom fast – hvordan havnet vi her? Kort sagt kan det aporiske møtet hjelpe oss å forstå hvordan vi endte opp i dette uføret.

tilfellet hvordan bildet av Omran og gjennom en inter-ikonisk kobling, bildet av Alan Kurdi, ble symboler for det syriske folkets lidelser.

Samtidig viste analysen av den påfølgende debatten hvordan ikonene, og fortolkningene av dem, hadde en spenning og tvetydighet i seg knyttet til hva dette innebar for et globalt/vestlig publikum, mer spesifikt ansvaret for å forsvare internasjonale normer. Her kan det være besnærende å spekulere i om dette markerte en kursendring i Vesten når det gjelder villighet til å intervenere for å forhindre brudd på internasjonale normer, kort sagt om det er snakk om en svekkelse av R2P-doktrinen. Dette er et spørsmål for videre forskning.

Det andre bidraget kommer i form av et argument der jeg hevder at for å forstå den diskursive konteksten hvor debatten om Syria fant sted, er begrepet apori egnet til å fange opp den ubesluttomheten, utydeligheten og utveisløsheten som ser ut til å karakterisere debatten. Det ikoniske bildet av Omran sett i lys av den påfølgende debatten illustrerte hvordan diskursen rundt Syria i Vesten munner ut i en apori, eller «the experience of the impossible» (Aradau, 2010, s. 110). Her så vi at oppfordringene og formaningene om at «noe må gjøres» fremstod som utydelige all den tid dette «noe» forble uklart. Dermed ser deltakerne i ordskiftet ut til å være hemmet av en forståelsesramme som utstyrrer dem med utenrikspolitiske alternativer som ansees for å være utilstrekkelige.

Allikevel trenger ikke dette ende i et helsvart bilde av situasjonen. Ved å anerkjenne debattens apori kan en også bruke dette til å tenke i nye retninger. En måte kan være å bevege seg vekk fra en «handling versus ikke-handling»-dikotomi, slik at vi kan åpne opp for nye måter å tenke og snakke om de etiske implikasjonene av menneskelige lidelser, og hvordan vi kan nærme oss slike problemstillinger på en bedre måte.

Det er derfor på følgende vis at studiet av ikoner og andre visuelle representasjoner innehar et betydelig potensial for IP-faget: Ved å fungere som et omdreiningspunkt i meningsdannende prosesser, og derfor som en av betingelsene for (politisk) handling, kan analysen av slike studieobjekter bidra til en bredere og mer fullkommen forståelse av konteksten internasjonal politikk utspiller seg i.

Om forfatteren

Lars Vetle Handeland er høsten 2020 praktikant ved Norges ambassade i Helsingfors. Artikkelen er imidlertid skrevet som privatperson. Han er også MSc International Relations fra Norges miljø-og biovitenskapelige universitet, hvor han tidligere i år forsvarte sin masteroppgave om forholdet mellom kunnskap og makt i global styring, med bruken av kjemiske våpen i den syriske borgerkrigen som en kasusstudie.

Referanser

Aleppo Media Center. (2016, 17. august). *يحل علع عيسور ان اذقت عي فيبرح تارياط فصقل فيلوال دهاشملا*. Hentet 11. mai 2018 fra <https://www.youtube.com/watch?v=7cfBmRW3isc>

- Allen, C. (2016, 22. august). What makes the image of Omran Daqneesh extraordinary? *New York Times*. Hentet fra <https://www.nytimes.com/2016/08/19/insider/photo-editors-notebook-what-makes-the-image-of-omran-daqneesh-extraordinary.html>
- Amnesty International. (2017). *Human slaughterhouse: Mass hangings and extermination at Saydnaya Prison, Syria*. London: Amnesty International. Hentet fra <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/08/syria-torture-prisons/>
- Aradau, C. (2010). Aporias of otherness. I C. M. Farrands (Red.), *International relations theory and philosophy: Interpretive dialogues* (s. 107–118). Abingdon: Routledge.
- Arbeiter, S. (2016, 26. august). Syria's children are the world's responsibility. *Time*. Hentet fra <http://time.com/4468698/syrian-children-world-responsibility/>
- Attar, L. S. (2016, 20. august). Viewpoint: Is bloodied Syrian boy Omran Daqneesh just another image? *BBC*. Hentet fra <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37134986>
- Attiah, K. (2016, 18. august). Omran Daqneesh and the world's pathetic failures on Syrian refugees. *Washington Post*. Hentet fra https://www.washingtonpost.com/blogs/post-partisan/wp/2016/08/18/omran-daqneesh-and-the-worlds-pathetic-failures-on-syrian-refugees/?utm_term=.8791e40461f8
- Barnard, A. (2016a, 18. august). How Omran Daqneesh, 5, became symbol of Aleppo's suffering. *New York Times*. Hentet fra <https://www.nytimes.com/2016/08/19/world/middleeast/omran-daqneesh-syria-aleppo.html>
- Barnard, A. (2016b, 19. august). Front page [Forsidebilde, papirutgave]. Skannet versjon hentet fra på <https://www.nytimes.com/images/2016/08/19/nytfhomepage/scan.pdf>
- Birdsell, D. S. & Groarke, L. (2007). Outlines of a theory of visual argument. *Argument and Advocacy*, 43(3–4), 103–113. <https://doi.org/10.1080/00028533.2007.11821666>
- Bleiker, R. (2001). The aesthetic turn in international political theory. *Millenium*, 30(3), 509–533. <https://doi.org/10.1177/03058298010300031001>
- Bleiker, R. (2015). Pluralist methods for visual global politics. *Millenium*, 43(3), 872–890. <https://doi.org/10.1177/0305829815583084>
- Bleiker, R., Campbell, D., Hutchinson, E. & Nicholson, X. (2013). The visual dehumanization of refugees. *Australian Journal of Political Science*, 48(4), 398–416.
- Bleiker, R. & Kay, A. (2007). Representing HIV/AIDS in Africa: Pluralist photography and local empowerment. *International Studies Quarterly*, 51(1), 139–163. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2007.00443.x>
- Bourdieu, P. (1993). Outline of a sociological theory of art perception. I R. Johnson (Red.), *The field of cultural production: Essays on art and literature* (s. 215–237). Cambridge: Polity.
- Bratberg, Ø. (2018). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Burke, A. (2002). Aporias of security. *Alternatives*, 27(1), 1–27. <https://doi.org/10.1177/030437540202700101>
- Buzan, B., Weaver, O. & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Callahan, W. (2015). The visual turn in IR: Documentary filmmaking as a critical method. *Millennium*, 43(3), 891–910. <https://doi.org/10.1177/0305829815578767>
- Campbell, D. (2007). Geopolitics and visibility: Sighting the Darfur conflict. *Political Geography*, 26(4), 357–382. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.11.005>
- Chemali, H. H. (2016, 1. september). Why Syria's Children should be a global priority. *CNN*. Hentet fra <https://edition.cnn.com/2016/09/01/opinions/syrian-children-national-security-chemali/index.html>
- Clément, M. & Sangar, E. (2018). *Researching emotions in international relations. Methodological perspectives on the emotional turn*. London: Palgrave Macmillian.
- CNN. (2016, 18. august). Story of Syrian boy moves CNN anchor to tears. Hentet 29. april 2018 fra <https://www.youtube.com/watch?v=PJOzBRy7dWs>
- Doty, R. (1997). Aporia: A critical exploration of the agent-structure problematique in international relations theory. *European Journal of International Relations*, 3(3), 365–392. <https://doi.org/10.1177/1354066197003003004>
- Evans, B. (2010). Foucault's legacy: Security, war and violence in the 21st century. *Security Dialogue*, 41(4), 413–433. <https://doi.org/10.1177/0967010610374313>
- Friis, S. M. (2015). Beyond anything we have ever seen: Beheading videos and the visibility of violence in the war against ISIS. *International Affairs*, 91(4), 725–746. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12341>
- Hansen, L. (2006). *Security as practice. Discourse analysis and the Bosnian War*. New York: Routledge.
- Hansen, L. (2011). Theorizing the image for security studies: Visual securitization and the Muhammad cartoon crisis. *European Journal of International Relations*, 17(1), 51–74. <https://doi.org/10.1177/1354066110388593>

- Hansen, L. (2015). How images make world politics: International icons and the case of Abu Ghraib. *Review of International Studies*, 41(2), 263–288.
- Hansen, L. (2017). Reading comics for the field of international relations: Theory, method and the Bosnian War. *European Journal of International Relations*, 23(3), 581–608. <https://doi.org/10.1017/S0260210514000199>
- Heck, A. & Schlag, G. (2013). Securitizing images: The female body and the war in Afghanistan. *European Journal of International Relations*, 19(4), 891–913. <https://doi.org/10.1177/1354066111433896>
- Katz, A. (2016, 18. august). The boy in the ambulance. *Time*. Hentet fra <http://time.com/4456905/aleppo-syria-boy-ambulance/>
- Kirkpatrick, E. (2015). Visuality, photography, and media in international relations theory: A review. *Media, War & Conflict*, 8(2), 199–212. <https://doi.org/10.1177/1750635215584281>
- Kjeldsen, J. E. (2015). The rhetoric of thick representation: How pictures render the importance and strength of an argument salient. *Argumentation*, 29, 197–215. <https://doi.org/10.1007/s10503-014-9342-2>
- Kjeldsen, J. E. (2018). Visual rhetorical argumentation. *Semiotica: Journal of the International Association for Semiotic Studies*, 2018(220), 69–94.
- Larimer, S. & Bever, L. (2016, 18. august). The stunned bloodied face of 5-year old Omran Daqneesh sums up the horror of Aleppo. *Washington Post*. Hentet fra https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/08/17/the-stunned-bloodied-face-of-a-child-survivor-sums-up-the-horror-of-aleppo/?noredirect=on&utm_term=.fc3d0527a363
- Leira, H. & Neumann, I. B. (2007). Internasjonal politikk i Norge. En disiplins fremvekst i første halvdel av 1900-tallet. *Internasjonal Politikk*, 65(2), 141–171. Hentet fra https://www.idunn.no/ip/2007/02/internasjonal_politikk_i_norge_en_disiplins_fremvekst_i_f
- Loveluck, L. & Naylor, H. (2016, 13. august). Aleppo's humanitarian crisis worsens while Islamic State loses key Syrian city. *Washington Post*. Hentet fra https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/aleppos-humanitarian-crisis-worsens-as-islamic-state-loses-key-syrian-city/2016/08/13/04a1c01e-60a6-11e6-84c1-6d27287896b5_story.html?noredirect=on&utm_term=.78d66ff87ac5
- Meyer, S. (2015). *Kunst og etikk. En innføring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Mortensen, M. (2016). «The image speaks for itself» – or does it? Instant news icons, impromptu publics, and the 2015 European «refugee crisis». *Communication and the Public*, 1(4), 409–422. <https://doi.org/10.1177/2057047316679667>
- Nagel, A. & Pericolo, L. (2010). Unresolved images: An introduction to aporia as an analytical category in the interpretation of early modern art. I A. Nagel & L. Pericolo (Red.), *Subject as aporia in early modern art* (s. 1–15). Farnham: Ashgate
- Neumann, I. B. (2008). Discourse analysis. I A. Klotz & D. Prakash (Red.), *Qualitative methods in international relations. A pluralist guide* (s. 61–77). New York: Palgrave Macmillan.
- Patruss, K. (2016). The face of evil: The discourse on ISIS and the visual complexities in the ISIS beheading videos. *Politik*, 19(4), 67–88. <https://doi.org/10.7146/politik.v19i4.27636>
- Reuters. (2016, 18. august). Harrowing video shows dazed, bloodied boy pulled from Aleppo rubble. Hentet 29. april 2018 fra <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-aleppo-boy/harrowing-video-shows-dazed-bloodied-boy-pulled-from-aleppo-rubble-idUSKCN10T1CT>
- Reuters. (2017, 21. desember). U.N. to join Syria talks in Astana, with humanitarian hopes. Hentet 10. mai 2018 fra <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-talks-un/u-n-to-join-syria-talks-in-astana-with-humanitarian-hopes-idUSKBN1EF1RP>
- Robinson, P. (1999). The CNN effect: Can the news media drive foreign policy? *Review of International Studies*, 25(2), 301–309. <https://doi.org/10.1017/S0260210599003010>
- Robinson, P. (2011). The CNN effect reconsidered: Mapping a research agenda for the future. *Media, War & Conflict*, 4(1), 3–11. <https://doi.org/10.1177/1750635210397434>
- Schlag, G. (2018) Moving images and the politics of pity: A multilevel approach to the interpretation of images and emotions. I M. Clément & E. Sangar (Red.), *Researching emotions in international relations. Methodological perspectives on the emotional turn* (s. 209–230). London: Palgrave Macmillan.
- Schlag, G. (2019). Thinking and writing *visual global politics* – a review of R. Bleiker's *visual global politics* (2018, Abingdon and New York: Routledge). *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 32(1), 105–114. <https://doi.org/10.1007/s10767-018-9298-6>
- Specia, M. & Samaan, M. (2017, 06. juni). Syrian boy who became image of civil war reappears. Hentet fra <https://www.nytimes.com/2017/06/06/world/middleeast/omran-daqneesh-syria-aleppo.html>
- Srnicek, N. (2013). *Representing complexity: The material construction of world politics* (PhD-avhandling, London School of Economics). Hentet fra <http://etheses.lse.ac.uk/id/eprint/803>

- Thune, H. (2009). *Beyond the CNN effect: Towards a constitutive understanding of media power in international politics* (PhD-avhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-23959>
- Tjønneland, E. (2020) Apori. I Store norske leksikon. Hentet fra <https://snl.no/apori>
- UN News. (2018, 11. januar). In Damascus, UN aid chief outlines measures to improve response to Syrian crisis in 2018. Hentet 10. mai 2018 fra <https://news.un.org/en/story/2018/01/1000262-damascus-un-aid-chief-outlines-measures-improve-response-syrian-crisis-2018>
- Williams, M. C. (2003). Words, images, enemies: Securitization and international politics. *International Studies Quarterly*, 47(4), 511–531. <https://doi.org/10.1046/j.0020-8833.2003.00277.x>

Appendiks A: Bilde av Omran Daqneesh i ambulansen

Foto: Mahmoud Rslan / AFP / NTB

Appendiks B: Bilde av Alan Kurdi

Foto: Nilufer Demir / AP / NTB

Abstract in English

Icons and Aporias in the Western Debate on the Civil War in Syria

This article provides an overview of the «visual turn» in IR and reflects on some of the key theoretical arguments put forward with particular attention paid to the proposed study of «international icons». This discussion provides the basis for an empirical study in which I examine the photograph of Omran Daqneesh, also known as the Syrian boy in an ambulance, as a case study. This photo, which was taken during the siege of Aleppo in August 2016, quickly reached an iconic status in the broader Western debate on the Syrian Civil War. The ensuing analysis zooms in on and accentuates the interplay between the visual and (textual) interpretation. This is done by way of discourse analysis, through which I demonstrate how the debate was characterized by an ambiguity and an undecideability regarding what should be done in terms of foreign policy as a response to the icon. Building on this finding, I advance this article's theoretical contribution: to suggest that the concept of *aporia* can help us theorize the debate on the Syrian civil war. More specifically, I argue that the current framing of the debate leads to a self-constructed paradox, which finds its expression in the various demands that «something must be done», without this «something» being specified. As such, the demand becomes a symbol of a undecidability; it ends in an *aporia*. Thus, the purpose of this article is two-fold: First, to understand the role of images in international politics and, second, to illuminate how the aporetic encounter demands reflection, which therefore can open up thinking space for alternative approaches to the frames of interpretation that dominated, or rather, continues to dominate the discourse around the civil war in Syria.

Keywords: visual IR • photography • elite discourse • Syria • international icons